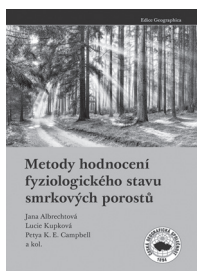

LITERATURA

Albrechtová, J. – Kupková, L. – Campbell, P. K. E. (eds.): Metody hodnocení fyziologického stavu smrkových porostů. Geographica – Česká geografická společnost, Praha 2017, 401 s. ISBN 978-80-905642-9-9.

V současné době dochází k rychlým změnám životního prostředí, které nemají v historii vývoje lidstva obdoby. Rychlý nárůst světové populace, který vede ke zvyšující se potřebě potravin, energie, vody a jiných přírodních zdrojů, přináší problémy, jejichž řešení vyžaduje nové poznání přírodních procesů a zejména hodnocení i vlivu člověka, který se stává významným činitelem s globálními důsledky pro život na Zemi. Proto také stoupá potřeba vědeckých přístupů v základním i aplikovaném výzkumu a zdaleka již nejde

o prohlubování poznatků v různých oborech, ale jejich propojování v interdisciplinárních a transdisciplinárních přístupech. Tato kniha je příkladem takového moderního řešení výzkumných otázek s využitím poznatků a metod často na první pohled vzdálených oborů. Hlavním tématem je hodnocení důsledků acidifikace pro zdravotní stav lesa různými metodami na případových studiích z Krušných hor. Kniha je členěna do tří základních oddílů: úvodní část, metodická část a část případových studií hodnocení zdravotního stavu lesních porostů na vybraných lokalitách v Krušných horách.

Úvodní kapitoly jsou zaměřeny na význam lesních ekosystémů pro život člověka a jejich ovlivnění klimatickými změnami a antropogenním znečištěním. Autoři zde popisují vývoj a důsledky procesu acidifikace v kontextu rozvoje průmyslu střední Evropy. V tomto ohledu se důsledky acidifikace projevily zejména v oblasti označované jako „černý trojúhelník“, jehož součástí jsou i Krušné hory, kde míra poškození zdravotního stavu lesních porostů byla největší v celém tehdejší Československu. Toto pohoří je tak vhodnou oblastí pro hodnocení důsledků acidifikace pro lesní ekosystémy. Další důležitou skutečností je i fakt, že pohoří Krušných

hor bylo zasaženo kyselými depozicemi různou měrou. To zohlednili autoři studie při výběru výzkumných lokalit, které reflektují gradient míry poškození lesních porostů. Pro pochopení problematiky v širších souvislostech zahrnul autorský tým i přírodní charakteristiku Krušných hor, která je v mnoha ohledech unikátní ve srovnání s jinými českými pohořími. Jde jednak o velice rozmanitou geologickou stavbu s bohatým výskytem cínu, mědi, stříbra apod., která již od středověku znamenala ovlivnění regionu hornickou těžbou. Geologická rozmanitost hraje roli také v rozdílné pufráční kapacitě půd a tím i rozdílné míry zátěže kyselých depozic. Geomorfologický charakter Krušných hor, které mají podobu k severozápadu ukloněné kry, má důsledek pro distribuci srážek a tím i míry působení kyselých dešťů v době vrcholu acidifikace.

Metodická část knihy se věnuje ucelenému popisu metod pro hodnocení fyziologického stavu lesa. Jedná se o velmi komplexní přehled, který je hierarchicky členěn a zahrnuje molekulární, biochemické, mikroskopické, makroskopické metody, včetně Dálkového průzkumu Země. Souhrnný výčet metod má i další podstatnou výhodu, kterou je to, že změny na jedné hierarchické úrovni mají přímé důsledky pro úroveň následující. Například biochemické změny mají vliv na anatomickou strukturu rostlinných pletiv. Dále pak správná interpretace výsledků zpracování dat Dálkového průzkumu Země je podmíněna znalostí změn fyziologických procesů, které nastávají při změně zdravotního stavu lesních porostů. Metody Dálkového průzkumu Země jsou důležitým nástrojem pro hodnocení zdravotního stavu lesa a umožňují pracovat jak na úrovni jednotlivých stromů (data pořízená z dronů či letadel), tak i na úrovni celých porostů (zejm. družicová data). Družicová data se systematickým záznamem (Landsat, SPOT, Sentinel) pak umožňují zpětně rekonstruovat vývoj celého průběhu změny zdravotního stavu lesa. V případě družic Landsat je záznam dat již od roku 1972.

Třetí část knihy zahrnuje případové studie, zaměřené na hodnocení změn zdravotního stavu smrkových porostů zejména na dvou lokalitách: Přebuz a Kovářská. V této části jsou výsledky využívající metody popsáné v druhé části knihy. Názorná je zde provázanost výsledků z různých hierarchických úrovní výzkumu. Přes očekávané výsledky, že celou škálou metod lze detekovat změny zdravotního stavu v důsledku depozic oxidů dusíku a síry, jsou zde i překvapivé trendy vývoje zdravotního stavu. Zatímco výrazný pokles zdravotního stavu smrkových porostů v Kovářské je následován regenerací, méně zatížené porosty okolí Přebuze vykazují pokles i po roce 2000, čímž se recentní hodnoty k sobě přibližují. Podobné výsledky vyvolávají otázky, které mohou být inspirací pro další výzkum v této oblasti.

Autorský tým pod vedením prof. RNDr. Jany Albrechtové, Ph.D., RNDr. Lucie Kupkové, Ph.D. a Petyi K. Entchevy Campbell, Ph.D. zahrnuje odborníky z předních českých (Přírodovědecká fakulta, UK Praha; Ústav výzkumu globální změny AV ČR v. v. i.; Výzkumný ústav lesního hospodářství ve Strnadlech; Česká geologická

služba) i světových (NASA GSFC/UMBC USA; University of New Hampshire, Durham, Spojené státy) vědeckých institucí, ale rovněž odborníky z Krušných hor, kteří významně přispěli do publikace cennými poznatky z regionu. Tým autorů z Přírodovědecké fakulty zahrnuje odborníky z biologické (katedra experimentální biologie rostlin) i geografické sekce (katedra aplikované geoinformatiky a kartografie). Text knihy vychází z bohaté tuzemské i světové literatury. Zde bych rád vyzdvihl i práci prof. Barrett N. Rocka, na jehož výsledky tato kniha navazuje. Prof. Barrett Rock působil na Přírodovědecké fakultě a kromě jeho vynikajících vědeckých výsledků jako výborný pedagog nadchl a inspiroval mnoho studentů.

Tato kniha má široký potenciál a lze ji doporučit jak odborné veřejnosti z řad biologů (rostlinná fyziologie a anatomie, biochemie, půdní biologie), geoinformatiků a výzkumníků v oblasti lesnictví, tak i pro pracovníky z lesnické praxe nebo pro středoškolskou výuku biologie či ochrany životního prostředí. Právě poslední dvě jmenované skupiny mohou ocenit česky psaný text, který umožňuje oslovit i širší okruh zájemců o danou problematiku v naší republice. Text předložené publikace je čtivý, kapitoly na sebe logicky navazují, zároveň lze jednotlivé oddíly číst samostatně.

Závěrem lze konstatovat, že se jedná o kvalitní publikaci, která je originální zejména v komplexnosti popisu dané problematiky a svým multioborovým přístupem. Věřím, že publikace si najde široký okruh čtenářů a stane se vítanou pracovní pomůckou mnoha odborníků i studentů.

Děkuji autorskému kolektivu za zdařilé dílo a čtenářům přeji příjemné studium knihy.

Martin Hais, katedra biologie ekosystémů, Přírodovědecká fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, e-mail: martin.hais@seznam.cz

Havlíček, T. – Jeřábek, M. – Dokoupil, J. (eds.): Borders in Central Europe after the Schengen Agreement. Springer International Publishing AG, Cham 2018, 239 s. ISBN 978-3-319-63015-1 (pevná vazba), 978-3-319-87454-8 (brož.).

Recenzovaná kniha je několikátou z řady publikací, ve kterých se editoři věnují problematice hranic, pohraničí a souvisejících témat. Jejich dlouhodobý odborný zájem vyústil již dříve v několik monografií věnovaných např. problematice českého pohraničí jako celku (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004) nebo jednotlivým euroregionům (Dokoupil, Matušková, Preis a kol. 2012). Kniha na dané práce přímo navazuje.

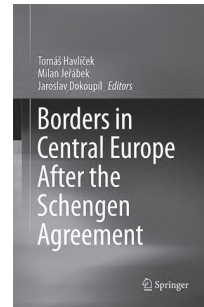
Kromě editorů samotných se na tvorbě knihy podílelo dalších jedenáct autorů převážně z českých geografických pracovišť (Univerzita Karlova, Západočeská univerzita v Plzni, Masarykova univerzita, Univerzita Palackého v Olomouci

a Ostravská univerzita). České autory doplňuje po jednom autor z Německa a Švýcarska. Vzhledem ke skladbě autorského kolektivu je těžiště publikace očekávatelně regionálně zaměřeno na pohraničí Česka. Další část publikace tvoří obecné zarámování problematiky v celoevropském kontextu, po jedné stati je věnováno Švýcarsku, Slovensku a východní hranici pobaltských států. Z regionálního pohledu kniha tedy středoevropské hranice překračuje.

Kniha vychází s vrocením 2018, ale její jádro tvoří výstupy projektu zpracovávaného v letech 2009–2012, což způsobuje lehký časový nesoulad mezi některými částmi – např. v úvodu je zmiňována problematika uprchlické krize v Evropě, která ale ještě v době zpracovávání projektu nebyla tak ožehavým tématem. Nyní víme, že migrační vlna kulminovala až v pozdějších letech (2015), je tedy možné, že na veřejné mínění o problematice „Schengenu“ by zřejmě měla vliv. Reflexe této problematiky se ale logicky v knize nenachází.

Úvodní blok knihy patří kapitolám, které napsali editoři samotní a mezi které je vsunuta kapitola P. Dostála. Vstupní kapitola je věnována přehledu celé problematiky, stručnému teoretickému zarámování a představení teoretických východisek. Druhá kapitola P. Dostála je zaměřena na analýzu postojů obyvatel EU k Schengenské dohodě. Podstatná část textu je věnována institucionálnímu kontextu integrace se zaměřením na fenomén tzv. vícerychlostní Evropy, přičemž Schengenská dohoda je jedním z procesů, který je s tímto fenoménem úzce svázán.

Samotná analytická část druhé kapitoly přináší výsledky vícerozměrných statistických analýz dat z průzkumu veřejného mínění (data z Eurobarometru z května 2012). Analýzou jsou stanoveny dvě komponenty projevující se ve veřejném mínění v jednotlivých státech: pozitivní hodnocení a praktické využívání. Na tomto základě jsou typologicky odlišeny čtyři skupiny států: státy s pozitivním vnímáním (pozitivní hodnocení „Schengenu“ a vyšší praktické využívání jeho výhod), periferním vnímáním (liší se nižším praktickým využíváním), oportunistickým vnímáním (negativní hodnocení „Schengenu“, ale vyšší praktické využívání) a negativním hodnocením (negativní hodnocení spojené s nižším praktickým využíváním). Výsledné vyznění analytické části kapitoly bohužel znepřehledňuje tabulka 2.2, ve které je nemalá část zemí typologicky zařazena jinak, než jak je komentováno v textu pod tabulkou. Např. Lucembursko je v tabulce zařazeno na prvním místě mezi státy s pozitivním vnímáním problematiky, v textu je ovšem komentováno jako typický zástupce skupiny „oportunistických“ států. V obou případech shodně je zařazeno Česko, které (spolu např. se Slovenskem) patří do skupiny „pozitivních“ států. U dalších států, včetně těch středoevropských, ale čtenář zůstane v nejistotě, do které ze jmenovaných skupin patří. Z následných analýz vyplývá např. fakt, že pozitivní hodnocení „Schengenu“ veřejným míněním

je na úrovni jednotlivých států negativně korelováno s délkou členství země v EU, a vystupuje zde tak jasný rozpor mezi starými a novými členskými zeměmi.

Následuje jádro knihy, které autorsky zpracovali samotní editoři. Třetí kapitola (J. Dokoupil a kol.) přináší přehled dění v pohraničních oblastech EU optikou vývoje institucionalizované evropské regionální politiky, na který navazuje hodnocení vstupu do EU respondenty dotazníkového šetření. Odpovědi na tři otázky jsou tříděny podle místní příslušnosti respondentů k jednotlivým částem euroregionů. Při sumarizaci odpovědi vyjde najevo, že obyvatelé českých částí euroregionů se v porovnání s obyvateli euroregionů v sousedních zemích v nejmenší míře cítí občany EU a pozitivní vliv vstupu Česka do EU na vlastní region je vnímán obyvateli zahraničních částí euroregionů dokonce intenzivněji než samotnými obyvateli Česka. V kapitole ale není připojena interpretace tohoto stavu, případně podrobnější analýzy (k dispozici byla data z reprezentativního vzorku), které by pomohly situaci osvětlit.

Stejně jsou pojaty i čtvrtá (T. Havlíček a kol.) a pátá (M. Jeřábek a kol.) kapitola. Úvod je vždy věnován přehledovému zpracování problematiky. V prvním případě vývoji Schengenského systému a klasifikaci států a typů přeshraničních kontaktů a spolupráce, se kterými je možné se v současné době v Evropě vlivem existence Schengenského systému setkat. V druhém případě je pozornost věnována přeshraniční spolupráci a zejména euroregionům. V obou případech následují výsledky provedeného kvantitativního výzkumu. „Schengenská“ kapitola nabízí hodnocení změny životního standardu respondentů po vstupu do Schengenského prostoru (pouze v celém Česku mezi těmi respondenty, kteří zaznamenali určitou změnu, převažují ti s negativním hodnocením), či jejich hodnocení dopadů vstupu do regionu, kde žijí.

„Euroregionální“ kapitola analyzuje znalosti obyvatel euroregionů o přeshraniční spolupráci a jejich perspektivách, hodnocení euroregionů či angažovanost respondentů v přeshraniční spolupráci. Hlavním zjištěním, jak upozorňují samotní autoři, je velká rozmanitost v odpovědích mezi jednotlivými sekcemi pohraničí – těžko lze stanovit nějaký jednotící explanační rámec. Z tohoto důvodu by mohla být zařazena např. analýza dle vybraných socioekonomických či demografických údajů, která by mohla odhalit, zda za těmito rozdíly nejsou odlišné socioekonomické či sociodemografické profily euroregionů. Např. při zapojení respondentů do přeshraničních aktivit lze očekávat vyšší aktivitu vzdělanějších obyvatel apod. V kapitole se vyskytují formální chyby, např. graf 5.6 prezentuje úplně jiné hodnoty než text, přičemž není možné odhalit, které údaje jsou správné.

Autorem šesté kapitoly je M. G. Ramírez, zástupce Asociace evropských hraničních regionů (AEBR). Stručná přehledová stať podává informace o přeshraniční spolupráci v Evropě a vyjasňuje roli zmíněné organizace. Kapitola opakuje některé informace publikované v kapitole předešlé, její význam ale zůstává pouze v obecné informativní rovině. Oproti tomu kapitola sedmá (W. Leimgruber), která se

zabývá problematikou hranic a přeshraničních vztahů na příkladu Švýcarska, má pro čtenáře vyšší přidanou hodnotu. Je zde popsána situace Švýcarska, které se vyznačuje „ostrovní“ polohou uvnitř EU, stabilitou politických hranic (jak vnějších, tak vnitřních) a ze dvou třetin vedením hranic s okolními státy po výrazných přírodních prvcích (hory, jezera). Na tomto v Evropě unikátním příkladu poté autor demonstrovuje vybrané (přes)hraniční efekty a rozvíjí svůj protichůdný argument o nezbytnosti a zároveň nepotřebnosti hranic mezi státy. Nezbytnost hranic je vidět v politické rovině, kdy např. vymezují území, na kterém je stát odpovědný za své obyvatele. V ekonomické rovině jsou ovšem spíše překážkou a ve fiskální a kontrolní oblasti jejich funkce slábne. Ve vojenské oblasti už téměř vymizela, naopak ideologická funkce národní hranice je stále relativně silná. Závěr článku se věnuje popisu situace v oblasti Basileje, která byla svou polohou na hranicích třech zemí předurčena stát se pionýrem v oblasti přeshraniční spolupráce na regionální úrovni. Autor na základě konkrétních příkladů demonstrovuje, že se tato výzva podařila velice konkrétně naplnit.

Osmá kapitola M. Haláse opět v přehledu shrnuje situaci na Slovensku (vývoj v oblasti přeshraniční spolupráce a euroregionů, dopravní situace ve slovenském pohraničí, regionální charakteristika slovenského pohraničí a změny na Slovensku po vstupu do Schengenského systému). Zmínku zaslouží autorův poznatek, že euroregiony na Slovensku většinou nevznikaly jako výsledky přeshraniční spolupráce, ale naopak jako její případné generátory. J. Miškovský v deváté kapitole přináší srovnání lotyšského Latgalska a estonského regionu Ida-Virumaa, které leží na vnější hranici EU a jejich komparace se nabízí i vzhledem k přítomnosti významné ruské populace v obou regionech. Výsledkem je podrobná regionální analýza obou regionů.

Desátá kapitola T. Siwka se zabývá slezskou identitou obyvatel v česko-polském pohraničí, v oblasti historického Slezska. Autor se zabývá myšlenkou, zda tato (společná) identita může usnadnit přeshraniční spolupráci. Přestože nebylo provedeno žádné speciální šetření, dochází autor na základě dlouhodobého zájmu o problematiku a důkazů ze sekundárních zdrojů k závěru, že tomu tak není. Na příkladu Těšínského Slezska demonstrovuje, že současní obyvatelé regionu tuto společnou historii nereflektují.

Jedenáctá kapitola (A. Matušková a kol.) se vrací k datům získaným v rámci grantového projektu, tentokrát je hodnocena kvalita života ve vybraných euroregionech, životní spokojenost obyvatel a jejich přeshraniční vztahy. V textu jsou analyzovány odpovědi i na dvě otázky, které byly hodnoceny ve třetí kapitole. Do analýz jsou tentokrát ale zahrnuti i respondenti, kteří na dané otázky neodpověděli. Jejich podíl je v některých případech relativně velký (i přes 10 %), což mění pohled na interpretovaná data, v některých případech i zásadně. Např. v německé části euroregionu Šumava (Bayerischer Wald–Unterer Inn) na otázku, zda vstup Česka do EU v roce 2004 byl pro jejich region přínosný, odpověděla

pozitivně pouze necelá polovina obyvatel, nikoliv 90 %, jak bylo uvedeno ve třetí kapitole. Téměř polovina respondentů z tohoto regionu na otázku totiž neodpověděla. Hlavní přínos jedenácté kapitoly spočívá v informacích o přeshraničních osobních vazbách a aktivitách, které by respondenti chtěli realizovat v sousední zemi (práce, bydlení apod.).

Data získaná v rámci grantového projektu využívá i kapitola dvanáctá (T. Havlíček, V. Klečková), která soustředí svou pozornost pouze na euroregion Silva Nortica. Tento pohled umožňuje některé problematické aspekty fungování euroregionů pochopit hlouběji (např. odlišná organizační struktura české a rakouské části euroregionu, obtížné budování přeshraniční identity kvůli předsudkům či jazykové bariéře). Téma budování přeshraniční komunity je poté rozvinuto v následující kapitole (F. Zich). Na základě dlouhodobého studia tématu autor konstatuje, že přes všechny změny, které se v pohraničí od 90. let minulého století udály, jsou vztahy v ekonomické a sociální oblasti (zejména na hranicích s Německem a Rakouskem) nadále asymetrické.

Závěrečná kapitola (M. Jeřábek a kol.) sumarizuje zjištění z předchozích kapitol a přináší ještě další poznatky z certifikované metodiky k usměrnění přeshraničního regionálního rozvoje, na jejíž tvorbě se autoři taktéž podíleli. Závěrem se objevují nové poznatky, které byly v předchozích kapitolách zmíněny okrajově. Shrnutí je zcela logicky věnováno jádrovým kapitolám knihy vycházejícím z grantového projektu. Vystává tedy otázka, jakkoli jsou příspěvky dalších autorů zajímavé a přínosné, zda by nebylo vhodnější, zejména s ohledem na ucelenost knihy, věnovat monografii pouze výsledkům tohoto projektu. Druhou možností by bylo strukturovat knihu tak, aby kapitoly vycházející z grantového projektu na sebe přímo navazovaly a zbylé kapitoly zařadit až poté.

Další poznámka směřuje k formální stránce knihy. Chybné tabulky a grafy (viz výše) místy znemožňují pochopení prezentovaných výsledků, některé chyby v nich (neúplné popisky os grafů, oddělování tisíců v číslicích tečkou) narušují čtenáři celkové vyznění publikace. V textech se ale vyskytují i další nejasnosti. Např. ve třetí kapitole jsou prezentovány výsledky dotazníkového šetření i za rakouskou část euroregionu Šumava (Mühlviertel), přičemž v úvodní části není zmíněno, že by zde dotazování proběhlo. V ostatních kapitolách tyto výsledky zahrnuté nejsou.

Ve věcné rovině z knihy vystupuje otázka, jak se proměnila situace v pohraničí Česka po vstupu do „Schengenu“. Na jedné straně je v knize zmiňováno, že význam národních států klesá (čtvrtá kapitola). Naopak „sílu“ současných národních států zmiňuje ve svém příspěvku T. Siwek, který ji pokládá za jeden z důvodů ahistorického vnímání situace v regionu Těšínska a „nepropojenosti“ obou částí regionu ležícího nyní na dvou stranách státní hranice. Také F. Zich potvrzuje, že ke vzniku přeshraničních komunit (ve smyslu *Gemeinschaft*) v českém pohraničí nedošlo. Samotná kniha je důkazem toho, že k určitému posunu dochází – ostatně

provádění sociálněvědního výzkumu po obou stranách hranice není záležitostí ještě zcela běžnou. Úplným závěrem lze konstatovat, že po věcné stránce kniha přináší zajímavé poznatky, se kterými by se měli zájemci o studium hranic a pohraničí (příp. regionální geografie Evropy) zcela jistě seznámit.

Literatura:

DOKOUPIL, J., MATUŠKOVÁ, A., PREIS, J. a kol. (2012): Euroregion Šumava/Bayerischer Wald-Unterer Inn/Mühlviertel. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň.

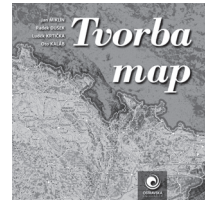
JERÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. a kol. (2004): České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Academia, Praha.

Petr Osoba, INESAN, s.r.o., e-mail: petr.osoba@inesan.eu

Miklín, J. – Dušek, R. – Krtička, L. – Kaláb, O.: Tvorba map.

Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava 2018, 302 s. ISBN 978-80-7599-017-4.

Otázku, jak správně vytvářet mapy si dozajista velmi často kladou nejen studenti, ale i profesionálové nejrůznějších geografických směrů či oborů. Právě na tuto otázku se na 302 stranách pokusil odpovědět kolektiv autorů z Ostravské univerzity, jmenovitě Jan Miklín, Radek Dušek, Luděk Krtička a Oto Kaláb. Učebnice nazvaná *Tvorba map*, určená primárně pro studenty geografie na Ostravské univerzitě, je rozčleněna do 12 kapitol. Učební text je k dispozici jak v tištěné, tak digitální formě, dostupné on-line (<http://tvorbamap.osu.cz>). Učebnice je ilustrována řadou velmi kvalitních obrázků, schémat a výřezů map, které dobře doplňují jednotlivé kapitoly. Každá kapitola je přitom tvořena teoretickou pasáží, na niž navazuje část praktická tvořená návody k programům pro kartografickou tvorbu (konkrétně ArcGIS, QGIS a OCAD).

Samotné rozdělení na kapitoly však v učebnici není nijak zdůvodněno, pravděpodobně však odpovídá sylabům kartografických předmětů vyučovaných na Ostravské univerzitě. Takový zdůvodňující komentář v úvodní části by jistě zvýšil srozumitelnost a atraktivitu učebnice i mimo vysokou školu, jež je pracovištěm autorů.

Obsah samotných kapitol je na slušné úrovni, byť se v nich objevuje několik pasáží, které mohou vzbudit, nebo již vzbudily mezi odborníky na kartografii více či méně bouřlivé diskuze. Za tato ožehavá témata lze považovat (ne)definici kartografie a mapy v první kapitole (Mapy jako reprezentace světa) či terminologii používanou v kapitole čtvrté (Polohopis). Autoři zde uvádějí, že budou používat termín značka, pak se ale na více místech kapitoly objevuje i pojem znak. Učebnice nemá sice ambici být vyčerpávajícím návodem pro tvorbu map (jak autoři uvádí

v úvodu), i tak mohla být například ve druhé kapitole (Data) alespoň okrajově zmíněna problematika webových služeb nebo formátu GML (*Geography Markup Language*).

Praktickým návodům pro práci se softwarovými nástroji v druhých částech jednotlivých kapitol by možná více slušela webová či multimediální podoba, která by umožnila pružnější aktualizaci a verzování těchto návodů a zamezilo by se tak možnému zastarávání této části obsahu učebnice.

Jak již bylo zmíněno v úvodu této recenze, učebnice je velmi názorná a jednotlivé grafické ukázky jsou velmi kvalitní, často se jedná o výřezy a ukázky z map, které vytvořili sami členové autorského kolektivu učebnice. Jak v už zmiňované čtvrté kapitole, tak podle mého názoru zejména v kapitole páté (Výškopis). Velmi zajímavé jsou také ukázky některých méně obvyklých metod tematické kartografie uvedené ve stejnojmenné šesté kapitole, jde např. o tzv. *value-by-alpha* mapy.

Obsah všech uvedených kapitol bere do úvahy skutečné možnosti dostupného softwaru či některých existujících rozšiřujících zásuvných modulů, čímž se odlišuje od některých starších učebnic a skript. Dále mohou pozitivně hodnotit rovněž obsah a podrobnost kapitoly deváté (Písmo a popis) a v neposlední řadě také praktické zaměření kapitoly desáté (Design map). Závěrečné dvě kapitoly jsou techničtěji orientované a věnují se finálním fázím při publikaci map (Tisk map, Mapy na webu).

Souhrnem lze říci, že tento učební text obsahuje řadu zajímavých poznatků nejen pro studenty Ostravské univerzity, ale i pro řadu dalších čtenářů. Přes všechny lehce kritické poznámky i díky všem pochvalným komentářům ale věřím, že své čtenáře si tato učebnice určitě najde.

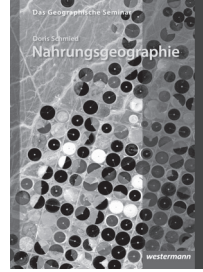
*Lukáš Herman, Geografický ústav, Přírodovědecká fakulta,
Masarykova univerzita, e-mail: herman.lu@mail.muni.cz*

Schmied, D.: *Nahrungsgeographie*.

Westermann, Braunschweig 2018, 400 s. ISBN 978-3-14-160308-8.

Profesorka Doris Schmied, která působí na univerzitě v bavorském Bayreuthu (katedra kulturní geografie), se dlouhodobě zabývá otázkami zemědělské produkce v rozvinutých i rozvojových zemích, popř. rozvojem venkova. Ve své knize *Nahrungsgeographie* (Geografie jídla) se autorka pokouší o první celistvé představení této nové subdisciplíny, protože se domnívá, že ač je v současnosti mnoho různých vědeckých proudů, které se týkají jídla, tak ještě neexistuje soudržně zformovaná geografie jídla. Publikací této učebnice se autorka snaží tento deficit napravit, byť sama připouští, že není v jejích silách tematicky plně pokrýt tuto novou součást geografie.

V tomto ohledu je zajímavé se v krátkosti podívat na poslední dekády vývoje v oblasti geografie zemědělství a „geografie jídla“. Co se týče geografie zemědělství, jako silně specializovaná subdisciplína se začíná od konce 80. let minulého století pozvolna vytrácet, resp. se „rozpouští“ v rurální geografii, která naopak od tohoto období začíná silně nabývat na významu především v anglosaském prostředí. Na druhou stranu právě rostoucí popularita geografie jídla přebírá této klasické subdisciplíně témata – především ta, která se týkají konce agro-potravinářských řetězců. Fendrychová (2014) v tomto ohledu poskytuje dobrý přehled o tom, jak se měnil vědecký zájem o zemědělství a potraviny samotné, a dále uvádí, že určité počátky geografie jídla spadají rovněž do 80. let, avšak k boomu vědeckého zájmu dochází přibližně od poloviny či konce prvního desetiletí nového milénia (Schmied pro tento boom uvádí už 90. léta).

Co se týče samotné knihy, v první kapitole se autorka zabývá právě vývojem geografie jídla, kdy definuje klíčové výzkumné tradice, které formovaly a formují geografii jídla. Dále Schmied v této kapitole představuje klíčové koncepty knihy reflektující stále více globálně integrovanou povahu produkce potravin (potravinářské resp. agro-potravinářské systémy či řetězce). Kromě známých konceptů jako (globální) komoditní a hodnotové řetězce zmiňuje v českém prostředí méně známé koncepty jako *filières* či *follow the thing*.

Ve druhé kapitole se autorka zabývá historií jídla či stravování – od neolitické revoluce až ke geneticky modifikovaným organismům (tedy zlomy ve vývoji produkce potravin) a zároveň uvádí klíčové koncepty užitečné pro interpretaci této historie (tedy přístupy k produkci potravin) včetně globální integrace produkce a obchodu s potravinami.

Třetí kapitola se zabývá potravinovými komplexy v globálním měřítku. Podkapitoly jsou děleny dle produkce rostlinné a živočišné; samostatnou podkapitolu tvoří rostlinná a živočišná produkce z volné přírody. V každé části jsou popsány aspekty výroby, obchodu (export – import) a spotřeby. Pro jednotlivé složky potravinových komplexů autorka uvádí, jaký mají význam pro potravinovou bezpečnost ve vybraných (makro-)regionech a jsou zde představeny i problémy, které produkci a spotřebu daných potravin přináší – např. nejistá budoucnost pěstování rýže vlivem vylidňování venkova a stárnutí venkovské populace, problematika palmového oleje či nedostatku vody. Méně, než bývalo zvykem u učebnic geografie zemědělství, se Schmied soustředí na prostorový výskyt produkce daných potravin. Velice přínosné pro čtenáře je, že autorka uvádí nadnárodní společnosti, které mají klíčovou moc v daných komplexech (např. u mléka, kávy, kaka, aj.), či že se věnuje např. postupné globalizaci produkce (demonstruje mj. na příkladu *halal* masných produktů).

Čtvrtá kapitola je obsahově nejrozsáhlejší, pojednává o agro-potravinovém řetězci v celém jeho rozsahu – od primární produkce a na ni navazujících odvětví

(hnojiva, krmiva, osiva, atd.) až po obchod a nové trendy v zemědělsko-potravinovém řetězci. Díky vysvětlení rozdílů mezi vertikální a horizontální koordinací v marketingovém systému hned v první podkapitole je možné dále ilustrovat problematiku v rámci zemědělsko-potravinového řetězce, kdy autorka píše například o výrobě krmiv a nadnárodních koncernech v tomto odvětví. Schmied vysvětluje stručně a jasně každou dílčí část řetězce a udává příklady fungování, problémů i klíčových nadnárodních společností. Co je pro čtenáře přínosné, jsou anglické pojmy z aktuálního akademického diskurzu, které autorka relevantně ke každému tématu (i v rámci celé knihy) uvádí, jako např. *land grabbing*, *green grabbing*, *food deserts*, *food environment*, apod. Kromě toho autorka zmiňuje současné nejasnosti ve výzkumu, kdy se v různých geografických kontextech liší pojmy jako velké či rodinné farmy, což limituje porovnatelnost globálních dat.

Pátá kapitola vysvětluje geografické aspekty potravinového systému – od produkce ke spotřebě, tentokrát však s větším zaměřením na evropský region. Pro čtenáře může být tato kapitola velmi podnětná – autorka k dílčím tématům uvádí problémy (environmentální i socioekonomické), k nimž uvádí příklady zdánlivě protichůdných pojetí těchto systémů – globalizace versus (re-)lokalizace potravinových systémů. V další části autorka cílí na spotřebu potravin a roli spotřeby ve společnosti, přičemž zmiňuje pojmy jako *mcdonaldisation*, *fast food*, *street food*, *slow food*, apod. Autorka se zabývá i místy přijímání potravin (domácnosti, restaurace, nemocnice atd.) možná až příliš podrobně a zdůrazňuje nejrozličnější kulturní aspekty spotřeby jídla. Diskutabilní v rámci této kapitoly je, že vzhledem k současné velké popularitě konceptu alternativních potravinových sítí, je tomuto trendu věnován poměrně malý prostor, přičemž jeho jednotlivé formy jsou diskutovány rozptýleně v rámci jiných kapitol. Zajímavý je koncept *foodshed*, který je české veřejnosti méně známý.

Šestá kapitola se zabývá vztahem potravin a člověka, kdy napojuje pro geografii zemědělství a jídla klíčová témata schopnosti planety uživit populaci a „téma“ hladomoru ve světě. Kromě toho je řešena problematika výživy a migrace – tedy migrace jednak podmíněně nedostatkem potravin, jednak špatně placenou nebo vůbec neplacenou prací v zemědělství. Zajímavá je v tomto ohledu role jídla při integraci etnických skupin do života majoritních společností – např. provozováním malých prodejen s potravinami, ale také gastronomických zařízení (diskutována je např. *Curry Mile* v Manchesteru). Pro čtenáře jsou zcela jistě atraktivní pasáže o „glokalizačních“ potravinách jako *chicken tikka masala* či *döner kebab*, kdy tato velice oblíbená jídla jsou de facto mixem specifických místních a importovaných stravovacích tradic. Z politického hlediska jsou diskutovány klíčové pojmy a problémy potravinové bezpečnosti na všech úrovních, a také problematika hladu v rozvinutých zemích (konkrétně na příkladu Spojených států a Německa). V neposlední řadě je nastíněn klíčový vztah jídla a zdraví (podvýživa a nadvýživa) včetně vlivu chemických látek na kvalitu jídla s důsledky pro lidské zdraví.

V sedmé kapitole je představen vztah produkce potravin a životního prostředí s důsledky pro změnu klimatu v jednotlivých částech agro-potravinového řetězce (příprava produkce, produkce samotná, zpracování, doprava, chlazení, prodej v obchodech či gastro zařízeních, odpady). Na druhou stranu je nastíněn také (potenciální) vliv klimatické změny na produkci potravin. V další části se autorka věnuje problematice nedostatku vody (zajímavé jsou koncepty *virtual water* či *water footprint*) a vlivu agro-potravinářského sektoru na biodiverzitu ekosystémů, druhů i genetické výbavy (mizení lokálních odrůd).

Co nám tedy takto představená nová subdisciplína geografie jídla oproti geografii zemědělství může nově nabídnout? To může odhalit porovnání učebnic Doris Schmied a poslední globálně zaměřené učebnice geografie zemědělství Guye Robinsona (2004) *Geographies of agriculture: globalisation, restructuring and sustainability* (kterého autorka v přehledu učebnic na s. 10 paradoxně nezmiňuje a vůbec jej v této knize necituje). Ač je mezi oběma učebnicemi čtrnáctiletý rozdíl, určité rozdílné charakteristiky mezi oběma větvemi geografie prostřednictvím jejich vzájemného porovnání naznačit mohou.

Typicky pro geografii zemědělství Robinson analyzuje témata klimatu, vody, půdy a energií jako klíčové předpoklady pro zemědělskou produkci, zatímco Schmied tato témata více či méně analyzuje z pohledu dopadu agro-potravinářského řetězce na tyto základní podmínky zemědělské produkce. V tomto ohledu se Robinson také typicky zabývá tématy land use a využitím resp. ochrany zemědělské půdy. Na druhou stranu by čtenář poměrně rozsáhlý popis způsobů a míst zemědělské produkce ze strany německé autorky čekal spíše v učebnici geografie zemědělství, kde však Robinson toto téma zcela potlačil, pravděpodobně v souladu s ústupem od deskriptivních a idiografických přístupů, který se od konce 70. let projevuje také v geografii zemědělství. Robinson klade velký důraz na zemědělské politiky především na úrovni EU (a relevantní koncepty jako specializace a diverzifikace) a globální úrovni, což souvisí mj. s faktem, že obchod s primárními komoditami je mnohem více globálně integrovaný (a tedy i více vystaven nejrůznějším regulacím), než následný obchod s potravinářskými produkty určenými pro konečnou spotřebu. V knize Doris Schmied je oproti Robinsonovu dílu pochopitelně více zdůrazňováno téma spotřeby potravin (kulturní aspekty a místa spotřeby, atd.), nadvýživy. Problém hladomoru je samozřejmě diskutován v obou dílech, stejně tak oba kladou velký důraz na reflexi globalizace v jednotlivých tématech a zapojení konceptů, které tato témata dokážou integrovat (agro-potravinářské řetězce, sítě, systémy).

Co se týče výhrad vůči knize, grafická úprava se nám jeví jako slabší. Nepraktické je oddělené prezentování zdrojů pro grafické prvky knihy, kdy zdroje jsou prezentovány v seznamu obrázků či tabulek na konci knihy ve velmi zhutněné a nepřehledné podobě (podobné to je pak i u seznamu zdrojů, kdy dokonce dochází v případě webových odkazů k překrývání textu). Dále záhlaví u kapitoly 1 neodpovídá diskutovaným kapitolám.

Závěrem však lze říci, že knihu *Nahrungsgeographie* je možné zcela jistě využít pro výuku jak na vysokoškolské, tak i na středoškolské úrovni. Doris Schmied velice dobře a přehledně zvládla prezentovat celou škálu témat. Kniha velice dobře cílí na popis i možná řešení zásadních společenských, ekonomických i environmentálních problémů spjatých s produkcí a spotřebou potravin. Vzhledem k současné popularitě tématu jídla si troufáme říci, že čtenáře tato i budoucí obdobné učebnice mohou lépe zaujmout než učebnice geografie zemědělství, byť se jedná o subdisciplínu řešící blízká témata. Z tohoto důvodu učebnice tohoto druhu mohou mít pro současnou geografii vysoký popularizační potenciál.

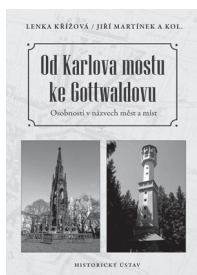
Literatura:

- FENDRYCHOVÁ, L. (2014): Jídlo a prostor. In: Matoušek, R., Osman, R. (eds.): *Prostor(y) geografie*. Karolinum, Praha, 213–230.
- ROBINSON, G. (2004): *Geographies of agriculture: globalisation, restructuring and sustainability*. Pearson, Harlow.

*Vladan Hruška, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
v Ústí nad Labem, e-mail: vladan.hruska@ujep.cz*
*Zdeňka Smutná, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
v Ústí nad Labem, e-mail: smutna.zd@gmail.com*

Křížová, L. – Martínek, J. (eds.): *Od Karlova mostu ke Gottwaldovu.*

Osobnosti v názvech měst a míst. Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2017, 226 s. ISBN 978-80-7286-315-0.

Honorifikační toponyma, tedy názvy sídel, ulic a dalších míst pojmenovaných po různých osobnostech, jsou svědectvím měnících se kontextů a společenské a především politické situace, a to nejen v době nedávno minulé, kdy právě proměny názvů ve veřejném prostoru byly velmi časté. Některé názvy ulic našich měst prošly za posledních sto let mnoha změnami: studium honorifikačních toponym i proto představuje průsečík řady disciplín mimo jiné historií, biografistikou, geografii či onomastikou. Právě odborníci z těchto oborů přispěli svým

pohledem ke vzniku této monografie.

Vydání monografie předcházel stejnojmenný úspěšný workshop, který v prosinci 2015 uspořádalo biografické oddělení Historického ústavu AV ČR v Praze. Editory této knihy se stali Lenka Křížová s Jiřím Martínkem. Ten se zhostil také úvodní kapitoly, která vysvětluje danou problematiku toponym tvořených osobními jmény prakticky od starověku, přes středověk až do současnosti. Dodnes tedy známe několik Alexandrií či Víme, které město neslo název Konstantinopol

nebo jak ke svému názvu přišla Stará i Mladá Boleslav a kolik stop i v současných toponymech zanechal Karel IV. Teprve od 19. století se pak především v uličním názvosloví setkáváme s honorifikačními názvy, tedy s pojmenováním po osobách, kterým se tím vzdává pocta a které jinak neměly s danou lokalitou příliš společného. K prvním takovým případům v českých zemích patří bývalý Koňský trh, tedy dnešní Václavské náměstí. V tu dobu se objevují v názvech i jména panujícího habsburského rodu. To se rychle změnilo právě před sto lety, kdy se místo nich objevuje jméno prezidenta osvoboditele a celá řada slavných osobností české historie. Stejná situace pak nastala po roce 1939 a pak znova po roce 1945 a 1948. I rok 1990 často znamenal změny a tak se nejen Gottwaldov stal opět Zlínem.

Dále je práce rozčleněna do čtyř částí, v té první nejprve Robert Šimůnek vysvětluje problematiku osobnostních názvů a toponym v období středověku a Markéta Marková pak výzkum v tomto období doplňuje sondou do vybraných středověkých lokalit, v jejichž názvech se objevují osobní jména, nejvíce jich je spojeno právě s králem a císařem Karlem IV. Do novověku se posouváme s Janem Goliánem, který se zabývá vznikem a vztahem zakladatele Mikuláše Esterházyho k Miklošovej Huti, která vznikla v první polovině 18. století na středním Slovensku (dnes Detvianská Huta). Ve druhé části se dozvíme, jak se místní názvy používaly jako vyjádření pocty dané osobnosti: tak to v případě státního úředníka Franze Petera Bibuse v Lanškrouně vysvětluje Marie Macková. Písek a používání názvu jako nástroje cíleného budování identity města zpracoval Bohumír Bernášek. O polozapomenutém lokátorovi Českých Budějovic a jeho ulici, stejně jako o Přemyslu Otakarovi II. píše ve své studii Michal Kurz a zajímavé téma loajality k panovnickému rodu Habsburků v pražských urbanonymech otevírá Lenka Křížová. Baťovu, tedy dnešním Otrokovicím, včetně zákulisí snahy o přejmenování města po smrti Tomáše Bati, se věnuje Lukáš F. Peluněk. Třetí část práce se věnuje zejména totalitnímu období. Jiří Martínek shrnuje pojmenování po soudobých mnohdy i žijících osobnostech po roce 1948 (málokdo ví, že ještě minimálně jeden tento název se zachoval do současnosti – obyvatelé Karviné tak mohou mít adresu v ulici Valentiny Tereškovové). Jaroslav David pak „přejmenovací mánii“ totalitních režimů sledoval na stránkách časopisu Lidé a Země. S atraktivními, i když neoficiálními názvy jako Husákovo ticho, Jakešův prst nebo Štrougalovy sady seznamuje čtenáře Martina Ptáčnicková. Poslední část pak přináší tři regionální sondy do problematiky pomístních honorifikačních názvů a urbanonym. Pavel Štěpán zpracoval tuto problematiku na příkladu Lánské obory a názvech, které objevovaly postupně po roce 1921, a také na používání jména Karla Klostermanna zejména v oblasti Šumavy. Patrik Mitter se věnuje urbanonymům v Ústí nad Labem a příběh jmen veřejných prostorů v českém maloměstě na příkladu Chotěboři včetně jeho kartografického zpracování přináší Jan D. Bláha. Práce je v závěru doplněna věcným i jmenným rejstříkem. Ke kladům práce patří i celková nakladatelská péče, kterou ji věnovalo nakladatelství Historického ústavu AV ČR.

Celkově lze konstatovat, že se autorům povedlo podat zdařilý multidisciplinární pohled na problematiku pojmenování nejen městských prostorů. A nezbývá než doufat, že autoři budou v nastoupeném trendu pokračovat a výzkum je zavede k objevování dalších zajímavých názvů českých sídel a dalších objektů.

*Tomáš Burda, katedra rekreologie a cestovního ruchu,
Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové,
e-mail: tomas.burda.2@uhk.cz*